

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІЛЬНОЇ ДЕЗАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Лазаренко Карина Петрівна

асистент Харківського національного
медичного університету

Білера Наталія Владиславівна

асистент Харківського національного
медичного університету

Проблема охорони психічного здоров'я дітей, актуальність якої стає все більш очевидною, вимагає широких профілактичних заходів у зв'язку із необхідністю попередження зростання нервово-психічних захворювань і функціональних розладів серед дитячого населення.

Шкільне навчання потребує від дитини умінь працювати за зразком і самостійно, слухати та сприймати навчальний матеріал, а також сформованість організаційних навичок. Ось чому підготовка дитини до шкільного навчання має здійснюватися на рівні комплексного впливу на всі відомі аспекти формування особистості. [1, с. 175-232]

Якісно інша, у порівнянні з попередніми інститутами соціалізації (сім'я, дошкільні установи), атмосфера шкільного навчання, що складається із сукупності розумових, емоційних і фізичних навантажень, висуває нові, ускладнені вимоги не тільки до психофізіологічної конституції дитини або її інтелектуальних можливостей, але і до цілісної її особистості, і, перш за все, до її соціально-психічного рівню. Так чи інакше, вступ до школи завжди пов'язаний із зміною звичного способу життя і вимагає адаптації до нових умов соціального існування.

В Законі «Про освіту» та Державній національній програмі «Освіта» підкреслюється, що саме наступність дитячого садка і школи — одна з необхідних умов безперервної освіти, яка певною мірою має забезпечити

єдність, взаємозв'язок мети, змісту, методів, способів, організаційних форм навчання і виховання з урахуванням вікових особливостей дітей.

Адаптація - універсальна форма взаємодії людини з оточуючим середовищем. Це складне соціально зумовлене явище, що охоплює три рівні адаптивної поведінки людини: біологічний, психологічний і соціальний з провідною роллю останнього. Адаптивну діяльність людей мотивують соціально зумовлені потреби. Водночас для неї властиве і специфічно біологічне, притаманне людському організму. Все це характеризує адаптацію як цілісний біопсихосоціальний процес.

Початок навчання дитини в першому класі – складний і відповідальний етап у її житті, адже відбувається дуже багато змін. Це не тільки нові умови життя та діяльності, а й нові контакти, нові стосунки, нові обов'язки.

Змінюється соціальна позиція: був дитиною, тепер став школярем; змінюється соціальний інститут навчання і виховання: не садочок чи бабуса, а школа, де навчальна діяльність стає провідною, обов'язковою, соціально значущою та оцінюваною, такою, що розширює права і обов'язки дитини, її зв'язки з навколишнім середовищем. Зі вступом до першого класу змінюється життя дитини: все підпорядковується навчанню, школі, шкільним справам.

Пристосування (адаптація) дитини до школи відбувається не одразу. Не день і не тиждень потрібно для того, щоб призвичаїтися до школи по-справжньому. Це досить тривалий процес, пов'язаний зі значним напруженням усіх систем організму.

Лише через 5-6 тижнів поступово підвищуються та стають стійкішими показники працездатності, у дитини спадають напруження та тривожність. Залежно від стану здоров'я, сімейної ситуації, відвідування чи не відвідування дитячого садка адаптація до школи, до нових умов життя може мати різний перебіг.

Безумовно, першокласники, що відвідували дошкільні початкові заклади, значно легше адаптуються до школи, ніж ті діти, які перебували вдома, не звикли до тривалого перебування в дитячому колективі, певного сталого

режиму. Починаючи з перших тижнів навчання у 1 класі, діти поступово віддаляються від батьків, хоча постійно відчують потребу в підтримці та допомозі дорослої людини.

Вступ до школи і перші місяці навчання викликають у молодшого школяра зміни всього способу життя і діяльності. Цей період важкий для дітей, що вступають до школи. Спостереження фізіологів, психологів і педагогів показують, що серед першокласників є діти, які через індивідуальні психофізіологічні особливості важко адаптуються до нових для них умов, лише частково пристосовуються (або не пристосовуються зовсім) до режиму роботи і навчальної програми.

Адаптація першокласників до навчання у школі - одна з найактуальніших проблем дитячої психології, яка вирішує її разом із педагогікою, психогігієною, біологією, соціологією. Процес адаптації - вузловий момент становлення дитини в якості суб'єкта навчальної діяльності. По-перше, тому, що в ході адаптації до шкільного навчання дитина отримує орієнтацію в системі поведінки, яка надовго визначає подальшу долю її розвитку. По-друге, в ході цього процесу формується учнівський колектив з певним рівнем соціально-психологічної згуртованості. Взаємини у шкільному класі виступають могутнім засобом залучення особистості дитини до нових соціальних функцій, культури, норм поведінки, характерних для школи.[2, с. 128]

Процес адаптації першокласників протікає на наступних рівнях:

- біологічному (пристосування до нового режиму навчання й життя);
- психологічному (входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності);
- соціальному (входження до учнівського колективу).

Все це означає суттєву перебудову життя, фізіологічних та психічних станів першокласників, що супроводжується неприємними відчуттями дискомфорту (пов'язаними, в основному з втратою звичних й улюблених занять, зміною соціального оточення), зламом і дисбалансом динамічних стереотипів, швидким накопиченням нової інформації та особистісними

змінами. Проявами таких станів можуть бути тривожність, фрустрація, депресія, нестача впевненості в собі, невротичні прояви. [3, с. 168-171]

При традиційній системі освіти категорія цих дітей утворює групу відстаючих дітей – дезадаптованих. Під шкільною дезадаптацією розуміється деяка сукупність ознак, що свідчать про невідповідність соціально-психологічного і психофізіологічного статусу дитини вимогам ситуації шкільного навчання. Дитина, що вступає до школи, повинна бути зрілою у фізіологічному і соціальному відношенні, вона повинна досягти певного рівня розумового і емоційно-вольового розвитку. Навчальна діяльність вимагає певних знань про навколишній світ, сформованість елементарних понять, позитивне відношення до навчання, здатність до саморегуляції поведінки. З урахуванням тенденцій зростання негативних наслідків дезадаптації, що виражаються, зокрема в труднощах під час навчання, порушеннях поведінки.

Проблему шкільної адаптації слід віднести до однієї з найбільш серйозних соціальних проблем сучасності, що вимагає вже не стільки поглибленого вивчення, скільки пошуку продуктивного рішення її профілактики.

З поняттям "шкільної дезадаптації" пов'язують будь-які відхилення у навчальній діяльності школярів. Ці відхилення можуть бути і у психічно здорових дітей, і у дітей з різними нервово-психічними розладами. Шкільна дезадаптація, згідно з науковим визначенням, - це утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи, які проявляються у вигляді порушень навчальної діяльності, поведінки, конфліктних відносин з однокласниками і дорослими, підвищеного рівня тривожності, порушень особистісного розвитку і т.д.

Характерні зовнішні прояви, на які звертають увагу педагоги і батьки - це зниження інтересу до навчання аж до небажання відвідувати школу, погіршення успішності, повільний темп засвоєння навчального матеріалу, неорганізованість, неуважність, повільність або гіперактивність, невпевненість у собі, конфліктність і т.д. Одним з основних факторів, що сприяють

формуванню шкільної дезадаптації, є зокрема, порушення функції ЦНС. [4, с.13-17]

Завдання профілактики шкільної дезадаптації визначається як сукупність умов і технологій, що передбачають профілактику, своєчасну діагностику і корекцію шкільної дезадаптації.

Тому для створення профілактичних умов для шкільної дезадаптації необхідно дотримання наступних вимог: знання соціальної ситуації розвитку і життєдіяльності дитини; аналізу її ведучого, суб'єктивно нерозв'язного і "системоутворюючого" для шкільної дезадаптації конфлікту; оцінки рівня соматофізичного і психічного розвитку, індивідуально-психічних і особистісних властивостей, характеру провідних відносин і особливостей реакцій на кризову ситуацію; врахування чинників, які виступають як умови провокування, додаткового поглиблення або стримування процесу шкільної дезадаптації. [5, с. 6-8]

Таким чином, враховуючи вищевказане, профілактика шкільної дезадаптації має полягати в наступному:

1. Своєчасне педагогічне діагностування передумов і ознак шкільної дезадаптації, проведення ранньої, якісної діагностики актуального рівня розвитку кожної дитини.
2. Момент вступу до школи повинен відповідати НЕ паспортному віку (7 років), а психофізіологічному (для деяких дітей це може бути і 7 з половиною і навіть 8 років).
3. Діагностика при вступі дитини до школи має враховувати не стільки рівень умінь і знань, скільки особливості психіки, темпераменту, потенційні можливості кожної дитини.
4. Створення в освітніх закладах для дітей ризику педагогічного середовища, що враховує їх індивідуально-типологічні особливості. Використовувати варіативні форми диференційованої корекційної допомоги в ході навчального процесу і в позаурочний час для дітей високого, середнього і

низького ступеня ризику. На організаційно-педагогічному рівні такими формами можуть бути - спеціальні класи з меншою наповнюваністю, з щадним санітарно-гігієнічним, психогігієнічним і дидактичним режимом, з додатковими послугами лікувально-оздоровчого та корекційно-розвивального характеру; корекційні групи для занять з педагогами по окремих навчальних предметах, диференціація та індивідуалізація всередині класа, групові та індивідуальні позаурочні заняття з педагогами основної та додаткової освіти (гуртки, секції, студії), а також з фахівцями (психологом, логопедом, дефектологом), спрямовані на розвиток і корекцію недоліків розвитку шкільно-значущих дефіцитних функцій.

5. При необхідності використовувати консультативну допомогу дитячого психіатра.
6. Застосування психологічної корекції, тренінгів з батьками.
7. Освоєння педагогами методики корекційно-розвивального навчання, націленого на здоров'я ошадну навчальну діяльність.

Використана література:

1. Вікова психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. До-линська, З. В. Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001. - С. 175-232.
2. Адаптація дітей у 1, 5, 10-х класах / Упоряд. Т. Червонна. — К.: Шк. світ, 2008.- 128с.
3. Розіна І. В. Вплив тривожності на процес адаптації учнів п'ятих класів / І. В. Розіна, Х. О. Андріяш // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2010. – Т II. - № 82. – С. 168-171.
4. Заваденко Н.Н., Петрухін А.С., Успенська Т.Ю. Клініко-психологічні дослідження шкільної дезадаптації: її основні причини та підходи до діагностики // Неврологічний журнал. 1998,- № 6,- С. 13–17.
5. Психологічна профілактика дезадаптації учнів на початку навчання в середній школі / Під. ред. А. Пономаренко. — Одеса: Астро-Принт, 1999. - С. 6-8.